

Благородният елен у нас е с много добри генетични заложби

Д-р инж. Росен Андреев е експерт по ловно стопанство в Югозападно-то държавно предприятие - Благоевград, член на Професионалната ловна асоциация в България и на Клуба на докторите лесовъди. Участва в работата по проект „Популационни изследвания, миграции и състояние на запасите от благороден елен (*Cervus elaphus* L.) в България“, договорът за който е подписан през 2016 г. между шестте държавни горски предприятия и Института по биоразнообразие и екосистемни изследвания - БАН. Сред основните цели на Проекта са изясняване на популационната характеристика на благородния елен, която включва запас, прираст, полава и възрастова структура, генетични изследвания във връзка с размножителните способности и техния потенциал, свързаност между популациите, миграционни процеси и вътрепопулационни придвижвания, здравен статус, трофейни качества. И не на последно място, практическото значение и приложение на посочените характеристики в ловностопанската практика и стопанисването на благородния елен.

- Д-р Андреев, какво Ви затрудняваше при изпълнението на Проекта и имаше ли промени в процеса на работа?

- Разбира се, че имаше неща, които се променяха в процеса на работа. Например първоначалният замисъл е бил да се поставят сателитни предаватели на едно място, в най-силната ни популация на благородни елени в Североизточна България или в северните дялове на Централна Стара планина. Успях да убедя колегите това да стане на няколко места и поставихме GPS предаватели в Държавните ловни стопанства „Росица“ - м. Лъгъг, „Черни Лом“ - Попово, „Борово“ - м. Вълча поляна, и „Русалка“ - Априлци. Работата по Проекта беше колективна и без екипност и съдействието на колегите по места нямаше как да се стигне до успешно изпълнение.

Предвиденото улавяне на благородни елени за поставяне на сателитни предаватели и маркиране чрез живоловни капани в различни райони на страната се оказа невъзможно поради факта, че в свободните територии на държавните ловностопански райони няма поддържани и работещи капани. Единствено в района на ДЛС „Паламара“ - с. Венец, съществуват подобни съоръжения, но те са построени преди много десетилетия и стопанството едва успява да ги поддържа. Оттам бяха уловени и маркирани две животни, които бяха разселени в ДГС - Върбица.

Дълго време в страната не е изграждано съоръжение за улов и разселване на благородни елени, а именно с помощта на такива е започнало разселването и възстановяването на популацията от елени, като са улавяни животни от североизточните региони и са разселвани навсякъде в България. Едно такова съоръжение изисква не само значителни финансови средства, но и подходящо място, съответното проектиране, инфраструктура и доста други съпътстващи дейности.

По този повод изградихме такова съоръжение, макар и в много умален вариант, на територията на ДЛС „Росица“ (снимката), като в него уловихме животни, по-

ставихме ушни марки и по този начин животните са лесно разпознаваеми и служителите в стопанството ги наблюдават, като при това виждат тяхното сезонно движение и си правят съответните изводи. Друг важен момент в процеса на работа беше да се прецизира определянето на възрастта на благородните елени след техния отстрел по метода на износването на зъбите от долната им челюст и чрез направата на напречни срезове на първия кътник - М1. Беше закупено необходимото оборудване, консумативи и материали, а колежата д-р инж. Чавдар Желев беше на специализация в Австрия и заедно с Фрозита Ахмакова извършиха лабораторните анализи. Резултатите, които се получиха, са интересни и колегията ще бъде запозната с тях в предстоящите отчети. Практическата необходимост от подобно нещо е безспорна, защото от старта на неговото функциониране колегите от цялата страна постоянно изпращат материали за анализиране.

Истинско предизвикателство беше и самото поставяне на сателитните предаватели. Оказа се, че да приспиш един благороден елен в свободна територия, да му сложиш предавател, да направиш необходимите измервания, да вземеш предвидените проби и отново да го събудиш, и той да си тръгне жив и здрав, не е никак лесна задача. В крайна сметка бяха поставени седемнадесет предавателя и нито едно животно не загина по време на упояването.

- Какви други проучвания извършихте?

- Едно от най-важните неща, заложено като задача в Проекта, е да се съберат проби за ДНК анализ от паднали дивечови рога, трофеи на благородни елени и отстреляни такива от цялата страна, за да се проведат лабораторни анализи с цел определяне на степента на инбридинг (близко родствено кръстосване), степента на принадлежност към западноевропейската или източноевропейската генетична линия, както и да се извърши оценка за хетерогенността на индивидите по региони у нас. В тази част огромната

Живолвният капан в ДЛС „Росица“

по обем работа беше възложена на д-р инж. Чавдар Желев, съвместно с проф. д-р Франц Зухентрунк от Научноизследователския институт по екология към Ветеринарномедицинския университет във Виена, Австрия, където бяха проведени и лабораторните анализи с участието на Аниета Хайген.

Извършена беше и огромна по своите мащаби дейност по намиране и измерване на около 500 трофея от благороден елен у нас, както и снемането на краниометрични данни на повече от 650 черепа. Събрани и обработени бяха над 170 тестиси за определяне на репродуктивния потенциал, както и соматометрични измервания по 15 показателя от над 120 индивида. Вземаха се проби за определяне на здравния статус на елените.

Друг съществен момент в нашата дейност беше да се установят запасите на благородния елен в определена микрорайонна структура, каква е нейната полова и възрастова структура и отговаря ли тя на загadenите в лобоустройствените планове параметри спрямо действителното състояние към момента на проучването. По тези въпроси работата се осъществи на територията на ДЛС „Росица“.

Потърсихме отговори на въпроси, свързани с репродуктивната способност и оцеляемост на индивидите, както и с въздействието на различните абиотични, биотични и антропогенни фактори, влияещи най-силно върху нейната устойчивост и стабилност във времето.

- Какво е състоянието на популацията на благородния елен у нас и какво ѝ оказва влияние?

- Това е една от най-болните теми. Таксацията, казвам директно и отговорно, не е достоверна, като всеки служител трябва да носи отговорност. Когато първичните данни от едно проучване са неточни и некоректни, няма как да се получат верни и обективни резултати, които да се анализират и да се направят правилни изводи. Предварителните данни от сателитните предаватели показват значителна мобилност в придвижванията на младите мъжки и средновъзрастни индивиди през почти всички сезони и една относителна уседналост при женските според особеностите на местообитанията и сезона, както и донякъде при зрелите елени. При своето движение отделните индивиди преминават през гържавни ловностопански райони, предоставени райони и защитени територии. Веднага давам пример със средновъзрастен елен, който за половин година премина през терито-

риите на четири различни териториални поделения и в момента се намира в пети район.

Друг аргумент е размерът на официалното годишно реализирано ползване, или с други думи казано - броят на отстреляните животни от двата пола и от всички възрастови групи за една календарна година. Неслучайно казвам официалното, защото всички знаем, че съществува и неофициален отстрел. Темата за браконьерството придобива все по-широкообхватен характер, особено през последните десетилетия - времето, когато научно-техническите постижения в оръжейната индустрия достигнаха сериозни висоти.

- Защо ловците в средно- и западноевропейските гържави поддържат високи дивечови запаси с огромен за нашите възприятия отстрел?

- Отговорът е в морала, етиката, отговорността и спазването на правилата. Влиянието на браконьерството върху състоянието и качеството на популациите от благородни елени у нас е значително. Преждевременното изваждане чрез браконьерство на перспективни елени от всички възрастови групи води до загубата на безценна генетична информация в следващите поколения. Това води до негативна промяна на половото съотношение, трофейните качества и разстройване на популацията като цяло.

Щетите, които нанасят браконьерите на различните субекти, стопанисващи дивеча в нашата страна, се измерват и в значителни финансови загуби, като нереализирани приходи от отстрелни такси, дивечово месо и ловни услуги, а по този начин се уронва престижът на България като ловна дестинация по линия на ОЛТ.

По време на работата по Проекта от различни места в страната до нас достигаше и обобщавахме информация за различни браконьерски прояви във всички видове ловностопански територии. Значително по-голяма активност установяваме около и в районите с високи запаси на дивеч, както и в защитени територии. Установени бяха отстреляни животни от всички възрастови групи, както мъжки, така и женски, като само по време на приключилото сватбуване около територията на едно от ловните стопанства пристигнаха данни за четири браконьерски отстреляни елени, а през изминалата година беше измерен браконьерски трофей в Лудогорие с оценка над 250 т. по СИС. Чрез общи действия на структурите в МЗХГ и МВР постоянно се установяват браконьерски прояви, свързани с добив, първична преработка и нерегламентирано разпространение на дивечово месо. Осъдени браконьери с доказана вина почти липсват или са пренебрежимо малко на фона на цялостната картина в страната и едно от правилните решения за пресичане на тези прояви са законодателни промени, свързани с криминализиране на тези деяния и сурови наказания. Друга съществено важна стъпка в тази посока е повишаване на морала и етиката на българския ловец, а смятам, че и всеки един служител в нашата система трябва да носи своята отговорност.

Много дискусии станаха въпросите кой и как стопанисва елените в няколко съседни района, но именно поставените сателитни предаватели дадоха първите неоспорими доказателства за огромната преса на браконьерството върху благородния елен в подобни ситуации. Убити бяха два от елените с GPS предаватели - в Стара планина и в Родопите. За трети има съмнения, за още две животни нямаме никаква информация от почти половин година, а за други два еле-

на нямаме данни от края на септември. Естествено темата за загубите и негативното влияние върху популацията на елените преминава от браконьерството към хищниците. Вълкът е основният фактор, който нанася значителни щети, но не и в равнинните райони, където неговото присъствие е по-скоро инцидентно. В среднопланинските и планинските райони елените понасят значителни загуби особено през зимните месеци, преди и по време на раждането и отглеждането на малките от кошутиите.

Като прибавим и зимните загуби, като обърнем внимание на променящите се биотопи и местообитания в резултат на човешката дейност и климатичните промени, като отбележим интензивното земеделие, раздробяването на ловните площи и стопанисването им от различните видове ползватели, няма как да кажем, че популацията на благородните елени у нас се развива добре и се стопанисва правилно.

- При нашите условия как може да се помогне на благородния елен?

- С общи усилия, законодателни промени и много работа - научна, практическа и образователна. Нали искаме да се сравняваме с Европа и света? Защо, отивайки на лов в чужбина, се съобразяваме и спазваме правилата на стопанисващите дивеча безпрекословно, а връщайки се у нас, ги погизваме безцеремонно?

В разработената преди години „Стратегия за развитие на ловното стопанство“ беше анализирана огромна по обем информация, бяха очертани ясни тенденции, но не бяха посочени конкретни мерки, съобразени с нашата действителност, и точно поради тази причина тя не проработи.

Имаме страхотни генетични заложи и проучванията по Проекта го доказват. Все още имаме много добри местообитания и в равнините, и в предпланинските, и в планинските части и там, където се работи правилно, запасите се увеличават и се добиват все по-добри трофеи. Все още имаме, макар и малко, останали специалисти по стопанисване на дивеча, които са били в основата на голямата слава на нашето ловно стопанство и все още имаме обучени, грамотни и работещи млади ловни ентузиастични, на които трябва да бъде предадена щафетата, за да се продължи в правилната посока. В този процес сържавата трябва да се намеси ясно, категорично и последователно, стъпка по стъпка да следва целите, които са били поставяни пред нашите предшественици - смятам, че това е рецептата. Работа на парче, на отделни места и за кратко време няма да помогне.

- Сложната обстановка с африканската чума по свинете ще се отрази ли по някакъв начин на благородните елени?

- Няма еднозначен отговор, защото благородните елени в Лугогорieto и тези по най-високите части на Стара планина, Родопите, Рила и Пирин се намират при коренно различни условия. Първите огнища на тази изключително неприятна болест започнаха именно от североизточните части на страната, а досега в най-високите части на планините все още няма регистрирани случаи, въпреки че дивата свиня и част от мършоядните и по-егрите хищни птици, и изобщо хищниците, извършват значителни миграции както в хоризонтална, така и във вертикална посока.

Със сигурност натискът върху дивечовите местообитания ще се отрази неблагоприятно особено в момент, когато мъжките елени трябва да възстановят силите си след сватбуването, а кошутиите и младите жи-

вотни трябва да се успокоят и постепенно да заемат зимните си местообитания. Условието дивечът да преодолее по-леко неблагоприятните зимни условия е да изразходва по-малко енергия по време на придвижванията за търсенето на храна, места за почивка и при борбата за оцеляване сред хищници и браконiere. При така създалата се ситуация на толкова често провеждане на групов лов и възможности за ежедневно индивидуално ловуване това няма да е добре не само за елените, но и за сърните, и дори за дивата свиня.

Ние, ловците, се оказахме неподготвени за пореден път и в тази ситуация. Още с първите признаци на настъпването на тази болест стояхме безучастно. Държавата даде възможност за индивидуално ловуване, почти без ограничения, но резултат никакъв, отстрел - пренебрежимо малък. Удобно забравихме принципите, залегнали в Устава, на основата на които е създадено организираното ловно движение у нас, с идеята ловецът да се грижи за дивеча винаги и при всякакви условия, особено при възникнали епизоотични ситуации. Удобно досега не виждахме, че предвидените мероприятия и строителство на биотехнически съоръжения по лобоустройствените планове се отчитат формално и почти нищо не се изпълнява от планираните дейности. И в един момент няма как да се изпълни отстрелът, не може да се ловува индивидуално, ние сме свикнали да ловуваме групово, ние искаме да ловуваме почти целогодишно на гонки, ние искаме, а какво даваме? Укрива се и не се отчита отстрелян дивеч, липсва почти всякаква хигиена след отстрела и първичната обработка на дивечовото месо, дават се неверни данни за запаси и се правят грешни планове за ползване. Ще отбележа и още един болезнен момент, отново свързан със запасите и ползването на дивеча - по мое мнение от интензивното ловуване действителните запаси на дивата свиня няма да намалеем грастично, а само данните от ползването и запасите, които ще бъдат представени. От така създалата се ситуация потърпевши ще бъдат не само основните ловни видове, в това число благородният елен, но най-вече добросъвестните стопани на дивеча, като започнем от ловните стопанства и достигнем до ловните гружини.

- Как виждате изход от ситуацията? Смятате ли, че Проектът ще бъде полезен за науката и практиката в България?

- Всичко зависи от хората - ръководители и изпълнители. Важно е всеки да си върши работата съвестно, но трябва да има създадени условия за това. От първостепенно значение е обучението, подготовката и внедряването на младите специалисти в практиката и съвместната работа с науката. В това отношение смятам, че Лесотехническият университет и структурите на МЗХГ са дължници един на друг, защото „топлата връзка“ между тях в последните десетилетия някак се поохладя.

Проектът постава началото. Той ще даде посоката и ще посочи пътя. Основната цел беше да се проведат проучвания и анализират данни, от които да има най-вече практически ползи. Със сигурност изводите и препоръките, които ще бъдат представени на колегията след изготвянето на окончателния доклад, ще намерят практическо приложение и ще бъдат полезни, но те трябва да бъдат само една основа за надграждане и бъдещи проучвания, което наистина се надявам да се случи през новата 2020 година.

Публикацията подготви Георги ГРОЗДЕВ